

Потпуковник МИХАИЛО СТАНИШИЋ

НАЧЕЛА НАШЕ ПРОПАГАНДЕ У НОР

С тим најубојитијим оружјем — с пропагандном активношћу праћеном организациским радом Комунистичке партије — сусрео се фашистички агресор одмах по упаду у Југославију да би у свенародном устанку који је убрзо избио осетио страшну моћ оружја које се никаквим ратним средствима није дало уништити. Хитлер је у почетку — првих устаничких месеци 1941 године — покушао да силом сатре југославенску Револуцију руководећи се тзв. политиком трију мера: „Побити све, опљачкати све, запалити све“. Но, убрзо се уверио да тако не иде па је у Југославију, уз нове дивизије, послао најреномираније Гебелсове помоћнике да организују „пропагандни рат на Балкану“.

Међутим, богато предратно искуство политичко-пропагандног рада КПЈ претстављало је неисцрпну помоћ НОР-у и борби Народноослободилачке војске против фашистичког непријатеља. Како у јединицама, тако и на терену — на ослобођеној територији и у окупираним подручјима земље — налазили су се вешти пропагандисти који су умели да стално подижу борбени морал војске и народа и да истовремено наносе ударце непријатељу, његовим пропагандним настојањима да неутралише становништво и консолидује територију.

За тако ефикасан пропагандни рад постојали су, додуше, повољни услови: народ је осећао мржњу према поробљивачу и поверење у снажно организовану Комунистичку партију као у херојског и верног сина домовине; дубоко укореење борбене и слободољубиве традиције; поуздање у снагу антифашистичке коалиције, а посебно СССР према којем су југословенски комунисти били развили симпатије у најширим масама итд. Поред тих услова, од великог су утицаја били и други фактори, а најзначајнији међу свима била је перспектива новог друштва, од којег се очекивало да ликвидира заосталост и старе одјосе.

С друге стране, било је и много негативних фактора који су претстављали сметње пропагандној активности Народноослободилачког покрета: драстична административна и војна расцепканост територије; продубљен јаз међу братским народима путем тешких масовних злочина организованих од фашиста (ушашка, четничка, хортијевска и балистичка клања и погроми); изнуреност народа над којим су вршене тешке репресалије; успеси и дубоки продори Хитлерових

армија на територију СССР као и у Африци; социјална расцепканост и дејство разних грађанских политичких партија и група из бивше државе које су се држале опортунистички или чак колаборационистички; одраз на југословенском ратишту слабости и старих неповерења унутар антихитлеровске коалиције — питање отварања другог фронта, зазирање од намера савезника и сл.; сталне сметње за пропагандни рад и са стране савезника: неразумевање и ометања наших акција, непомагање у пропагандном материјалу; и на крају — иако не међу задњим, по важности, елементима: снажна непријатељева пропаганда, добро организована и одлично опремљена модерним средствима, док су средства наше пропаганде била врло оскудна: били смо, такорећи, без хартије, машина, штампарског материјала, радиостаница и слично.

Разуме се да су сви ови позитивни и негативни чиниоци утицали и на држање непријатеља, односно на ефикасност наше пропаганде против њега и фашистичке пропаганде против НОП-а.

Ми смо се у својој пропаганди у НОР-у држали познатих лењинских начела примењујући конкретна решења која је наметала југословенска стварност.

Тако је руководеће начело наше пропаганде било *истинитост*. И Лењин је то начело увек истицао на прво место.¹⁾

Особито су о принципу истинитости водили рачуна наши политички радници. Тако, на пример, комесар Оперативног штаба за Босанску Крајину пише одмах на почетку устанка комесарима одреда: „Пропала је четничка пропаганда јер је лагала да ће из Србије доћи четници — а оно дошли партизани... Будите опрезни у својим политичким акцијама и изјавама. Имајте у виду да празна обећања не чине ништа“.

Дуго смо морали да се боримо за победу истине о нама, за разбијање пропаганде засноване на лажи да се „краљевска војска у Југославији“ бори против окупатора, а да партизани воде грађански рат. Свет би сигурно раније сазнао сву херојску нашу борбу да смо имали моћнија пропагандна средства намењена иностранству (само је скромна радиостаница — „Нова Југославија“ — била гласило руководства НОП-а). О томе је друг Тито писао (у часопису „Војнополитички преглед“, који је издавао Врховни штаб улето и јесен 1942 године): „Било је више узрока зашто се у иноземству дуго времена није знало право стање у нашој земљи. Прво, окупатори упорно шуте и настоје да не продре у иноземство истина о њиховим многобројним

1) „Јасна истина је основни услов пропаганде и агитације. То што наши противници говоре и признају да смо направили чуда у развоју агитације и пропаганде, не треба објашњавати спољном формом: да смо имали много агитатора и пропагандиста и да је угрошено много хартије, већ то треба објаснити суштином ствари: истина, која се налазила у тој пропаганди, пробијала се у све главе. И од те истине се не може побећи... Наша пропаганда има такав успех не због тога што смо ми били већ тако искусни пропагандисти, већ зато што је то што ми говоримо — истина“. (Ленин о пропаганди и агитацији, Москва 1956, стр. 5).

поразима, које им наноси Народноослободилачка партизанска војска. Они настоје приказати ту народну борбу као ствар само комуниста и шаке очајника, који су се одметнули у шуме да не би пали у њихове руке. Друго, као што су наши партизански одреди у прво вријеме оскудијевали у оружју и морали освајати пушку по пушку од непријатеља, ти одреди, а последије и народна партизанска војска, још више су оскудијевали у пропагандистичким средствима (радио и др.), и због тога Врховни штаб није могао дуго времена да међународну јавност обавјештава о току народноослободилачке борбе у Југославији. . .⁽²⁾

Дешавало се у неким епизодама нашег рата да поједини активисти препотенцирају неке наговештаје, или се, пак, прихватало за чињеницу неодговорно причање. Од тога се увек имало штете. Пример за ово јесу приповедања да ће се рат брзо завршити, да ће СССР зачас сломити Немачку, фама о руским ваздушним десантима итд. Сличних примера могло би се још наћи. Природно је да нерепална предвиђања и наседања гласинама имају за последицу још већу резервисаност извесних иначе колебљивих елемената и сплашњавање заноса код других, а тиме се и непријатељу чини услуга, стављају му се у руке адути за пропагандне противмере.

Поштено, смело, самокритички и искрено изношење ставова, обавештавање и објашњење догађаја претстављало је императив у нашој пропаганди. Не једном друг Тито је упозоравао: „ . . . Наша борба бит ће тешка. Ми ћемо често бити без хране, често и без муниције. Али ми не смијемо падати духом. . .⁽³⁾“. Само таквим иступањем, истинитим предочавањем стиче се поверење аудиторијума.

Јединственост погледа и циљева и јасне перспективе. То је начело претстављало кичму наше политичке пропаганде у НОР-у. „ . . . није било довољно позвати само народ у борбу против окупатора под тако тешким условима, већ се морало у исто вријеме дати народу и перспективу за бољу будућност. Морало се одмах прићи остварењу предуслова за ту бољу будућност, ради које је народ углавном и могао да издржи таква тешка искушења у току рата. Позвати само народ у борбу против окупатора, а не дати му истовремено да разумије да ће се том борбом уједно постићи нешто ново, много боље, да се више неће вратити старо, — тако не би било могуће покренути све народе у ту борбу, нити тако широке масе народа заинтересовати за њу, нити би се могло у њој издржати до краја, тј. побједити“⁽⁴⁾. У југословенској револуцији је постојала јединствена политичка линија ослободилачког покрета, циљеви су били јасно постављени и није било недоумице или сукобљавања разних стру-

2) Тито: *Борба за ослобођење Југославије*, Култура, Београд 1947, стр. 77.

3) *Говор на дан оснивања Четврте црногорске бригаде*, Тито: *Борба за ослобођење Југославије*, књ. I, Култура, Београд 1957, стр. 71.

4) Тито: *У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја Нове Југославије*, Комунист бр. 1, октобар 1945.

јања која би унутар Покрета дивергентно деловали⁵⁾. А кадгод се отступало од генералне линије и у пропаганди истрчавало, долазило је до грешака, а непријатељу се олакшавало војничко и политичко дејство. Такав је случај са пренагњеним и неадекватним истицањем пароле „За совјетску републику“, која се првих устаничких дана појавила у неким крајевима земље. Отступање од генералне линије и јединствених погледа нарочито је било изразито код Шаторова — Шарла — главног човека у ПК Македоније који је проповедао да бугарску фашистичку војску, која је продрла у Македонију, не треба сматрати окупаторском већ јој предавати оружје итд. У пркси су последице оваквих застрањивања наносиле доста тешкоћа нашој оружној борби, а непријатељу се пружила прилика да предузима адекватне акције у пропаганди против НОП-а.

Често су изнова искрсели политички и војни проблеми продубљивали неке раније сумње које је пропаганда морала да рашчишћава, а онда је требало поново доста напора да се дође до јединствених погледа, до опште убеђености. Узмимо само стална подозрења наших народа према акцијама буржоаских земаља које су дуго пактирале с Хитлером, а затим, иако су заратиле против њега, подржавале реакционарне елементе у нашој земљи. Тај однос према нашој борби и постојање супротности у самој антихитлеровској коалицији, деловањем најреакционарнијих капиталистичких клика у САД и Енглеској, стварали су посебне напоре нашој пропаганди⁶⁾: она је морала имати јединствен став и тумачење у врло компликованим ситуацијама, као и у реаговању, на пример, на поједине емисије ББЦ, „Гласа Америке“, изјаве официра енглеских и америчких мисија у штабу издајника Михаиловића и слично. У писму упућеном 20. VIII. 1941

5) „Комунистичка партија Југославије могла је с таквим успјехом развијати оружану борбу због тога што у политичкој линији КПЈ није било никаквог колебања у току цијелог рата, што је КПЈ дала народима Југославије јасну перспективу за будућност: а) по питању организације народних одбора као основе будуће државне организације; б) по питању односа Југославије и Југославије, то јест по националном питању и в) по питању рјешавања социјалних, културних, економских и свих других проблема. (Тито: Реферат на V конгресу КПЈ, Стенографске белешке, стр. 97).

6) Често је и вођ револуције друг Тито морао поводом тога да иступа: „Због све чешћих појава да многе тзв. пристилице Лондона и југословенске владе отворено сурађују с окупаторима и њиховим слугама Павелићем и Недићем у борби против народноослободилачког покрета у Југославији, а нарочито против комуниста — многи наши другови мисле да је то резултат неке промјене у вањској политици Енглеске и Америке, које, тобоже, имају утјецаја на те реакционарне елементе. Овакво проматрање ствари било би у садашњој ситуацији неправилно и погрешно. Енглеска и Америка савезници су Совјетског Савеза у борби против фашистичког освајача, без обзира на то што и у Енглеској и Америци има не мали број реакционарних клика код којих су симпатије још увијек на страни Хитлера, као ударне песнице међународне реакције. Али, не треба заборавити да је огромна већина енглеског и америчког народа за борбу против фашистичких освајача и да, баш због тога, савез Америке, Енглеске и Совјетског Савеза претставља један снажан непобједиви блок, који ће уништити Хитлера и његове осовинске трабанте...“ (Тито: *Комунистичка партија и тко су све савезници окупатора*, Пролетер, априла 1942 год.).

Окружном комитету КПЈ за Шабачки округ, ПК КПЈ за Србију упозорава: „Сваки наш подухват треба да буде срачунат на то какак ће имати одјек у народу и неће ли нарушити споразум с нашим савезницима.“⁷⁾

А наше је ратиште било потпуно растргано, често су биле без узајамног контакта и веће формације акамоли партизански одреди. Тим више треба ценити умешност КП која је успевала да у тако деликатној међународној, а и унутрашњој, политичкој констелацији, спроводе начело: јединственост погледа и јединственост циљева.

Масован политички рад. Реч је о начелу да сваки борац и активист буде агитатор и пропагандист. Ослањање на најшире масе народа — а не искључиво на специјалисте, професионалце — омогућило је нашој револуционарној пропаганди да пароле Ослободилачког покрета прихватају и шире десетине и стотине хиљада пропагандиста и агитатора — партизана и активиста на терену. Такав принцип значио је гаранцију најбржег и најефикаснијег пропагандног рада. На све стране и у свако време појављивали су се тумачи политике Комунистичке партије, организатора и руководиоца Револуције, преносили ставове и објашњавали развој ситуације и догађаја. Непријатељ се тако сусрео са нерешивим проблемом: не само у сваком војнику Ослободилачке армије, већ у сваком омладинцу, у свакој жени и мушкарцу гледао је комунистичког пропагандисту. Такво стање стварало је подозрење и несигурност код непријатељевих војника и колаборационистичких елемената. Отуда даноноћне преметачине и рације по улицама и становима у потрази за пропагандним материјалом, а пронађени летак значио је смрт за активисту. Али, никакве репресалије нису могле сломити, акамоли истребити, у све слојеве становништва уткан кадар пропагандиста и агитатора. И то баш због тога што то није био малобројан слој професионалаца, већ до крајњих граница широк фронт радника, сељака, студената, жена, па чак и пионира, који су ватрено и херојски заступали гесло Револуције и разносили њене поруке и симболе до непријатељевих логора и касарни, до сваког окупираног града и засеока.

Све је ово тим више било потенцирано у борбеним јединицама наше НОВ и партизанским одредима. Није се могло ни замислити да на извесном сектору постоје потребе и могућности пропагандног дејства на непријатеља, а да се чека да то уради искључиво виша команда.

Но мора се истаћи да је касније, паралелно са огромним размахом ослободилачког рата и нарастањем НОВ, било застрањивања у погледу спровођења основног начела наше пропаганде — масовног политичког рада. У многим крајевима дошла је до изражаја тенденција јачања пропагандног апарата и пребацивања на њега тежишта пропагандног рада. Због тога је и уследила интервенција друга Бакарића, комесара Главног штаба НОВ Хрватске 20. 9. 1943 године.

7) Зборник, том I, стр. 65.

„Готово су све наше дивизије на властиту иницијативу развиле своје пропагандне отсеке или агитпропе. Рад тих пропагандних отсека и агитпропа показао је досада много добрих резултата, а нарочито у погледу плана рада и у погледу масовне пропаганде. Сви међутим агитатори и отсеци боловали су од тенденције професионализације посла и тиме читав рад сводили на интензиван рад неколицине људи у дивизији, а запуштали активизацију свега људства дивизије у појединој кампањи. Тај се погрешни правац развоја очитује у свим нашим дивизијама, те га треба енергично пресећи и распустити све агитпропе и пропагандне отсеке. У организацији рада мора се политички комесар ослањати на своје подређене политичке комесаре, на све политичке раднике у војсци, на све постојеће организације у војсци и коначно на саме борце. По досадашњој је пракси пропагандни отсек или агитпроп постао мање или више самосталном установом која додуше ради под надзором, час већим час мањим, политичког комесара, али која има свој властити програм и властите задатке. Наравна је ствар да се уз такву поставку кидала она уска повезаност рада политичког комесара с радом агитпропа и да се нужно стварала самосталност код појединих агитпропа, онда тежња за професионализацијом, која није могла развијати све оне латентне снаге које се код бораца у дивизији крију. Разлика је на пример ако он (комесар) у једној кампањи мобилизира све своје подређене комесаре, све политичке организације у војсци, културно-просветне одборе и различите активе бораца, те ту своју активност подупру свом штампом у дивизији и расподели посао тако да искористи управо сву различитост свих тих активизираних чинилаца, од поступака ако пропусти вођење кампање свом пропагандном отсеку или агитпропу који ту кампању даље спроводи помоћу професионализованих кадрова. Постави ли се ствар на правилне основе, лако ће се решити питање кадрова. Ту се онда неће постављати питање изграђених тзв. способних пропагандиста, него ће се поставити питање како искористити сваког појединца и како тим искоришћавањем развијати те појединце даље. Ту ће одмах искрснути истина да се у свакој кампањи може на згодан начин искористити сваки припадник НОВ, па био он референт санитета, обавештајни официр, шеф канцеларије или партизан. Но распуштање агитпропа не значи да он (комесар) треба распустити и технику и организацију ширења свакодневних вести“.

Интензивним радом политичких организација и органа — у првом реду Партије и СКОЈ-а, затим политичких комесара, народних одбора и других — припремала се истовремено и ова необично разграната пропагандна мрежа. То треба имати у виду да би се схватило да је оспособљеност — додуше, неуједначена — тих пропагандиста и агитатора била плод систематског политичко-васпитног рада чије је спровођење КПЈ увек сматрала својом основном дужношћу. Такоређи читаво време рата одржавани су широм земље, како у борбеним јединицама, тако и на терену, семинари и политички курсеви. Мање-више и сваки састанак би значео мали инструктаж и поли-

тичку припрему, било да је реч о „проради материјала“ или тумачењу неког локалног догађаја.

На остварење принципа масовности у политичко-пропагандном раду могу рачунати само покрети и земље где је потпуно заступљено јединство погледа и интереса руководства и народа и где народ заиста држи судбину у својим рукама. Само у тим случајевима постојаће искрена, такорећи природна, органска повезаност између јединке и друштва, као и убеђеност сваког појединца у оправданост борбе.

Држање кључне карике. То начело истакло је у први план, као стално наглашавану идеју водиљу политике КПЈ: борба против окупатора и братство и јединство наших народа. „Основна линија наше Партије, још на почетку ослободилачке борбе, била је — рекао је Тито у свом реферату на V Конгресу КПЈ — онемогућити — пропагандом и живом ријечју чланова Партије и партизана — међусобни покољ народа Југославије на шовинистичкој бази. Партизани су били васпитавани у духу братства и јединства, и били су носиоци братства и јединства, борили су се кроз читав рат за њихово остварење.“ Уопште, диференцирање и градирање циљева претставља битан услов за успех пропаганде. Отуда су се као мото југословенске револуције издвојила два основна задатка: немилосрдна борба против окупатора и домаћих издајца и братство и јединство народа. У складу с тим је и била синтезована основна нит политике у главној пароли: „Смрт фашизму — Слобода народу“. Прихватање те лозинке од најширих маса, њено спонтано и незадрживо ширење, потврдило је и њену животност и то да је у њеном садржају неоспорно била „кључна карика“ целокупне наше војно-политичке, па и пропагандне, активности.

Од почетка јасан став у националном питању и бескомпромисна борба за братство и јединство, како унутар оружаних јединица, тако и на терену, сигурно су претстављали највећу залогу наше победе. „Ту је требало поступити врло тактично, врло смишљено, требало је много стрпљивости, много самопријегора и много упорности сваког појединог борца док се то постигло. Баш то братство и јединство, које је постигнуто са толико напора и жртава у току рата, претставља једну од највећих тековина наше Народноослободилачке борбе“.⁸⁾ И кад су нацистичке и фашистичке хорде — уз помоћ четника, усташа и других издајника — по Хрватској, Србији, Босни и Црној Гори распаљивале братоубилаштво, а то исто су радили бугарски и мађарски окупатори на територијама које су запосели — НОП је развио барјак братства и јединства југословенских народа. Ретко је који акт револуционарних органа, као и пропагандни потхват, прошао а да се ово питање не истакне у први план. Стварана је такорећи психоза неминовности извојевања и очувања братства и јединства народа.

8) Тито: У чему је специфичност ослободилачке борбе и револуционарног преображаја нове Југославије, *Комунист* бр. 1, октобар 1946.

То је била, да тако кажемо: стратегиска карика. Али исто тако смо морали и за опсежније или мање потхвате и акције изнаћи и одговарајући главни беочуг у ланцу пропагандних поступака. А онда је била ствар методологије да се пронађу адекватне паролe и остали облици пропаганде и агитације помоћу којих се кључно питање упорно наметало.

Далекосежне последице тих настојања — које су се огледале како у победи Револуције, тако и касније у одбрани њених тековина — потврдили су, између осталог, и способност наше пропаганде да исправно одреди кључну карику и не испушта је. И ту смо остали вешти креатори Лењинових препорука који је у ери припреме Октобарске револуције говорио: „Свако питање врти се у „зачараном кругу“, јер је сав политички живот бескрајан ланац састављен од бесконачног броја карика. Сва се вештина политичара састоји у томе да пронађе и ухвати се управо за такву каричицу која се најтеже избије из руку, а у датом тренутку је најважнија од свих и која највише гарантује господару каричице господарење целим ланцем“.⁹⁾

Оперативност — брзо и благовремено реаговање пропаганде. То је опште усвојен принцип за пропагандни рад. У пропаганди играју улогу и најмање временске јединице. Догађаји, нарочито у време рата, брзо се мењају. Због тога се мора и њиховом тумачењу прићи што пре, управо још у њиховом току. Иначе, може се десити да противничка страна даје своја објашњења или да се закључци праве на основу претпоставки и несигурног нагађања, а све то наноси штету чије отклањање захтева много времена. „Ако се ситуација измени за 24 часа, то и тактику треба променити за 24 часа“ — ове Либкнехтове речи наглашавао је Лењин истичући значај оперативности, брзине реаговања пропаганде и агитације. Ђутање тада кад војске и народ траже одговор или бар вест из свог извора може понекад имати и тешке последице. На пример, један од елемената брзог расула војске старе Југославије треба и ту тражити, јер је после уништења централне радиостанице и дезорганизовања главног града престала активност и других пропагандних органа и средстава, што је поспешило тоталну пометњу и обезглављеност.

У нашем Ослободилачком рату одмах се реаговало на све појаве које су биле од значаја за пропагандну делатност. Илустрације ради потсећемо на упозорење Оперативног штаба за Босанску Крајину, који 12. VI. 1942 године реагује на споразум потписан у Лондону 26. V. 1942 године између САД, СССР и Енглеске о стварању другог фронта у Европи.¹⁰⁾

⁹⁾ Ленин о пропаганде и агитацији, Москва 1956, стр. 212.

¹⁰⁾ После различитих коментара на терену о том догађају и једног слабо постављеног летка, долази још једно писмо истог штаба (10.VII.1942) у којем стоји: „Ових дана на вашем терену кружи летак „Одговори и питања“, којег војска чита на све стране и који је пребачен и на терен Трећег и Првог крајинског одреда. Војсци је постао тај летак лектира и политички комесари испитују војнике по томе летку. Међутим, тај летак по ономе што у њему стоји сушта је супротност ставу линије наше Ослободилачке борбе, отворено,

Употребљавали смо и најубичајенију форму реаговања у пропаганди, такозвани деманти. „Слободна Југославија“ је често преносила демантије оповргавајући нетачна саопштења Радио Лондона и других станица, на пример, како су наводно четници водили неку борбу против окупатора и сличне дезинформације.

Настојало се, такође, да се благовременим пропагандним потезима припреми нека акција, било већа војна операција, било економска мера, било спољнополитички потез. А затим, дужност пропагандиста и агитатора је да никако не испуштају иницијативу, да стално „разгарају пламен“ и да благовремено и брзо парирају покушаје непријатељеве пропаганде која настоји да натура своја тумачења и инфилтрира своје циљеве. Наша пропаганда се у том смислу нарочито добро показала у време разуктавања устанка 1941 године¹¹⁾, затим око заседања АВНОЈ-а и формирања Националног комитета ослобођења Југославије, тукући на свим фронтима наступање реакционарне пропаганде са Запада и избегличке владе. И у другим приликама манифестовала се брзина реаговања наше пропаганде. Тако, на пример, Главни штаб Хрватске у летку од 21. I. 1943 године¹²⁾ упозорава на припреме нове непријатељске офанзиве, позива борце и народ на јуначки отпор и издржљивост и говори како ће и ова офанзива као и раније доживети слом.

Свакако да се и у спровођењу овог начела — оперативности, брзине реаговања — пропагандног рада увек полазило не само с позиције истине већ и са солидно припремљеним иступањима. Таква

најизразитије скретање које нас неминовно одваја од народа. Штавише, непријатељска пропаганда и окупатор свим својим пропагандним актима настоји наметнути нам ту политичку линију и скренути нас с одређеног и јединог правог пута борбе. Ми не знамо ко је то издао, али је комесар одреда одговоран за његову појаву и треба да оштро укори људе који су можда и самовољно учинили овакав политички испад. Овим је објективно помогнут непријатељ, а особито четничка пропаганда која по тим питањима и одваја масе од нас. Схвати ову ствар врло озбиљно и настој да се она никад више не понови. Издај наредбу политичким комесарима да се све јавне публикације издају уз твоје одобрење, а евентуално и овога штаба. Колико је апсурдан тај проглас, говори његова прва тачка: „Партизани су класно свјесна војска радника и сељака...“ Друге тачке из тога летка су научно нетачно формулисане и до краја површне... А најтипичније је извртање линије и наше борбе... Све лете назначене одмах повући из чега и народа, а како народ и војска воле такву форму агитације („одговори и питања“) може се направити сличан летак, само са другом садржином и исправном линијом. Ради увида, шаљемо вам примерак овог летка који сте ви тамо издали и који је допро до нас“.

(Архива VII ЈНА, фасц. Оп. штаба за Бос. Крајину).

11) Сваки потез окупатора бива раскринкаван од првог дана. Тако је друг Тито штампао 4 септембра, 1941 године свој убитачан памфлет: „Још једна марионетска влада“ (*Борба за ослобођење Југославије*“, I, *Култура*, Београд 1957, стр. 4) који почиње речима: „Двадесет и деветог августа, након дугих и тешких порођајних болова, генерал фон Данкелман, врховни заповједник њемачких разбојничких банди у Србији, родио је међу мало недоношче, коме је — по Хитлеровој жељи — дао име: влада... Међу многобројним пропагандним противакцијама (контрапропаганда) било је и саопштење поводом инсцениране „свечане“ сахране жандарма погинулог у Београду за време ослобођења друга Ранковића итд. итд.

12) У архиви Војноисториског института ЈНА

брзина, уз истовремену деликатност тема, тим више захтева способне пропагандисте, односно зрело политичко руководство и кадрове којима оно располаже за пропаганду. Јер, брзина у оваквим случајевима не сме имати примеса брзоплетости нити вербалне импровизације с неубедљивим, празним фразирањем.

Очевидно се овде намеће питање: да ли између овог начела и оног о масовности постоји противречност? Наиме, могу ли се измити захтеви да само одређени органи иступају с публикованим материјалом и поставка о масовном учешћу у пропагандној активности? Кад се говори о масовном политичко-пропагандном раду треба нагласити да се првенствено мисли на агитациску делатност тј. усмено објашњавање, убеђивање и активирање маса личним додиром. И наше искуство је показало потребу да важније публикације и уопште писмено политичко иступање издају и обављају позванија руководства, или да се бар консултују приликом таквих поступака. Значи да такво ограничење не иде на уштрб масовном агитациско-пропагандном раду, већ само истичу колики значај треба придавати писменим пропагандним актима и упозоравању на деликатност таквих поступака.

Актуелност. Као што смо истакли, говорећи о начелу оперативности, наша пропаганда је самим тим што је брзо реаговала, што је била у току како наступајућих догађаја, тако и оних који су се одвијали, била актуелна. Њена особеност, гледана кроз начело актуелности, састојала се и у томе што је у конкретној агитациској пракси, као и пропагандним захватима, била комплексна. У радиовестима, билтенима, саопштењима, као и усменим тумачењима, говорима и порукама, увек је слушалац или читалац информисан како о приликама на југословенском ратишту, тако и о ситуацији на другим ратиштима, управо о свему ономе што га је интересовало. Дакле, неодвојиво од актуелности ишла је и комплексност, целовитост информација и пропаганде.

Ако пропаганда није „текућа“, ако не иде тачно укорак с развојем, с одређеним збивањима, онда ће промашити. Оглушивање о виталне проблеме и актуелне догађаје, искрсли они у рату или миру, одмах ствара погодно тле за непријатељску делатност, а сопствене масе доводи у забуну и препушта их стихији. У човековој је природи да тражи задовољење своје знатижеље на овај или онај начин. У свим државама се за време рата предузимају најразноврсније мере да се спречи ширење пропаганде из непријатељских извора. Ако ти извори још и не дају актуелне вести и тумачења они сами по себи одбијају, немају ефекта на шире слојеве становништва и војске, а деморалишу евентуалне симпатизере.

Конкретност. Упоредо с актуелношћу иде и конкретност пропаганде. Често није могућно дати потпуна објашњења неког догађаја. Али, ако је јавност за њега на неки начин дознала, ако се глас о њему проширио, дужност је пропаганде да се осврне на тај догађај и обећа заинтересованим да ће што пре дати исцрпније информације. Исти је поступак и кад је у питању подршка пропаганде извесном поли-

тичком гесту, војној операцији, економској мери. После неког наговештаја, нацрта, акције не сме се остати само на магловитим уопштеним објашњењима. Човек је склон да тражи стваран доказ, такорећи опипљив аргумент за нешто што му се сервира, што га окружује, поготово за оно што га се непосредно тиче. Разводњено, небулозно обраћање умртвљује, понекад и љути масе, односно слојеве којима се обраћа. Лењин је често упозоравао на то. Он се окомљивао на неинвентиван рад неких теоретичара и уопште аутора који заборављају да ће њихово писање бити посејано у ветар ако не буду конкретнији: „И тим накарадним језиком прежвакавају се, без нових података, без нових примера, без нове обраде овештале социјалистичке мисли, намерно вулгаризоване“.¹³⁾ А Лењинови и Титови говори, иступања и радови су пример конкретности. Ту све живо и убедљиво звучи и свака је мисао пластична и извајана од стварних примера и конкретних појава. А у пропаганди конкретност не значи само цифру, број — нити у првом реду то — већ стварно аналитичко објашњење нечега што се пред нашим очима одвија (или ће тек доћи), објашњавање поткрепљено убедљивим чињеницама, поступцима и ставом познатих људи, као и рељефним приказом односа који настају. Таква пропаганда претставља силовиту сугестивност, формира лични став, распаљује и води масе и чини их убеђеним у исправност пута вођа. Да би се схватила сва моћ такве активности вреди изнова прочитати Титове чланке, поруке и говоре као што су: „Терор фашистичких бандита“, „Годишњица црвене армије“, „Јединство народних изрода“, говори Првој, Другој и Четвртој пролетерској бригади, на Првој земаљској конференцији Антифашистичког фронта жена, на Првом конгресу омладине Југославије... И Титове заповести нису били само шгуро прецизирани војнички задаци, у њима је увек истицан човек — борац, његов положај и перспективе. Исто тако је и с другим иступањима. Карактеристично је да је Гебелсов помоћник д-р Валтер Грубер, руководилац „пропагандног рата на Балкану“, закључио у својој студији политичке делатности НОП-а: „... не само цела политика него, у великој мери, и вођење рата стоји код Тита на пропагандистичком гледишту...“¹⁴⁾

Међутим, у појединим крајевима наше земље у време Ослободилачког рата било је покаткад неконкретности у пропагандно-агитационом раду. Можда је раздобље првих месеци 1942 године у Црној Гори, најбоља потврда за то. У неколико махова се Главни штаб НОПО за Црну Гору обраћао Васојевићима, али су те поруке биле прилично развучене, неконкретне и епски расплинуте што за тренутну ситуацију и расположење није било адекватно.¹⁵⁾ Па макар да се у већини

13) Ленин о пропаганде и агитацији, Москва, 1956, стр. 84.

14) Архив ВИИ ЈНА

15) Ево извода из једног саопштења тог штаба од 1. II. 1942 године: „Отровно оружје петоколониша и издајника био је непоштени расцјеп који су покушали да изврше. Свака ријеч ових изрода, сваки њихов поступак, свака њихова акција били су отровни. Борба против тога најгорег отрова била је неопходна и оправдана. Од непосредног расцјепа, од тог отровног оружја, које

тих случајева убрзо реаговало — накнадно су слате поруке, саопштења и позиви, добро састављени и с конкретним садржајем — питање је да ли су у пропаганди већ били направљени такви прогустии који су изискивали далеко дуже време да би се исправиле њихове последице.

Једноставност. Познато је да најубедљивије и најупечатљивије делују на читаоца, слушаоца или гледаоца сажети текстови, пословице и изреке, као и слике и симболи који су лако разумљиви и уочљиви. Сетимо се само афоризама из ратова старих народа, попут оног: „Ако ти је, сине, кратак мач, а ти — корак ближе непријатељу“, или кад Спартанка даје штит ратнику и опомиње га: „С њим или на њему“. И симболи се одмах фиксирају у свести због своје једноставности: петокрака, знак победе, облик неког слова, мелодични акорди и сл. Најзапаженији говори су управо они који нису изнети компликованим стилем, већ јасним, простим и сваком доступним.

Поготову у узбурканим међународним ситуацијама и у рату увек се тежи да се политика, намере и гестови руководства објасне што једноставнијим речима. У војсци и рату је то становиште тим пре оправдано, како услед краткоће времена и изузетно специфичних прилика, тако и због хетерогеног састава људства. Уосталом, није тек тако као закон у публицистици прихваћена девиза „да је мислима широко, а речима уско“.

Познато је да се замршеним реченицама и компликованим питањима не може освојити пажња слушалаца. Савременици су се дивили Лењину, његовој вештини да своју мисао изнесе просто. А он је то и од других захтевао: ... „умети говорити просто и јасно, језиком разумљивим масама, одлучно одбацивши бомбардовање мудрим изразима, стране речи, научно, готово, али маси још неразумљиво; одбацили пароле, дефиниције, теореме“...¹⁶⁾ „Вештина сваког пропагандисте и сваког агитатора јесте у томе да на најпогоднији начин утиче на одређене слушаоце, показујући им неку истину што убедљивијом, што упамтљивијом што је могуће очигледније и упечатљивије“.¹⁷⁾

Једноставношћу која узбуђује говори друг Тито на Првом заседању АВНОЈ-а: „Ми имамо висок морал не само у нашој војсци — морал који задивљује читав свијет — већ и у нашем народу. Гледајте на она попаљена села. Крај њих, на зими, по дашчарама или под голим небом, у шуми крај ватре, сељаци и сељакиње не хропћу на своју судбину, већ кажу: „Браћо мила, борите се — а ми ћемо дати и последњи залагај што га имамо, да бисте победили нашег

ипак није могло да затрује народну борбу, издајници су прешли на убиствено оружје братоубилачког рата, чему је уосталом нужно водио непоштени распцеп. И једно и друго било је по налогу и за рачун окупатора... Започети братоубилачки рат неће се проширити. Они који су мислили да могу убацивати отров и ватру међу Црногорце, биће ватром црногорског оружја и отровом народног гњева уништени“ (Зборник, том III, књига 2, стр. 107.)

16) *Ленин о пропаганде и агитацији*, Москва 1956, стр. 10.

17) Исто, стр. 13.

заједничког непријатеља. То је морал какав се ријетко и тешко нађе, то је понос народа Југославије¹⁸⁾ Колико су просте али дубоко садржајне Титове пароле и изреке: „Све за фронт — све за победу“, „Боље је стојећи борити се него клечећи умирати“, „Наша је перспектива — побједа“, „Туђе нећемо — своје не дамо“ и др.

Када истичемо начело једноставности — подразумевајући ту потребу да политички радници, писци, публицисти и остали који се баве пропагандом пишу и говоре једноставно, популарно — ниуком случају се не сме запасти у вулгаризирање и банално тумачење и објашњавање ставова; таквим би се поступцима профанисао сопствени реноме, а затим: увек се морају поштовати они којима се обраћамо, ценећи њихову способност схватања проблема.¹⁹⁾

Непрекидност. Брзи преокрети у ратним ситуацијама често негативно утичу на могућности пропагандне делатности. Нарочито је то изразито приликом сталних покрета јединица, у првом реду партизанских. Има много докумената из нашег НОР-а који потврђују потребе и захтеве да се предузму хитне мере за обезбеђење континуитета пропаганде. Партизански одреди, теренска руководства и поједини активисти често су ургирали код виших руководства да им помогну у раду тиме што ће их редовније снабдевати пропагандним материјалом. Још ако је политичка ситуација, особито спољна — међународна сложена, тим пре је неопходно непрекидно информисање и објашњавање како код својих бораца и становништва, тако и међу непријатељем.²⁰⁾

Због тога су велик значај имали листови, билтени и „вести“, које су издавале наше јединице. „Усвајајте линију из „Крајишког партизана“ — пише Осман Карабеговић политичким комесарима... „Народу стално треба писати и говорити“ — стоји у закључцима

18) Тито: *Борба за ослобођење Југославије*, књ. I, *Култура*, Београд 1957, стр. 116.

19) Лењин је о томе писао: „Популаризација је врло далеко од вулгаризације, од баналности. Популаран писац приводи читаоце дубокој мисли, дубокој науци, полазећи од најпростијих и општепознатих чињеница, указујући, поступним расуђивањем или успело изабраним примерима, на главне закључке из тих података, наводећи мисленог читаоца на све даље и даље проблеме. Популаран писац не полази од немисленог читаоца, који не жели или не уме да мисли, — напротив, он полази од неразвијеног читаоца који има озбиљну намеру да мисли својом главом и помаже му да оствари тај озбиљан и тежак посао; води га, помажући му да прави прве кораке и учећи га да даље иде сам. Вулгаран писац замишља немисленог читаоца и неспособног за размишљање, он га не наводи на прве поставке озбиљне науке, већ то чини у накардно упрошћеном виду, засољеном пошалицама и досеткама, преноси му „готове“ све поставке неке науке, тако да се читалац не кани да то жваће, већ само да прогута ту кашу“. (Ленин о пропаганде и агитацији, Москва 1956, стр. 84).

20) „Нарочито је тешко новим борцима објашњавати улогу Енглеске и Америке као наших савезника. Велики део другова још увек држи да се Енглеска и Америка односе према нашем Народноослободилачком покрету саботерски“ — стоји у извештају комесара II корпуса НОВ и ПОЈ од 6 јула 1943 године, кад говори о потреби непрекидног објашњавања компликоване политичке констелације.

једног од првих саветовања политичких радника у Босанској Крајини. О неопходности непрекидног пристизања пропагандног материјала говори и извештај Крагујевачког ПО од 5. X. 1941 године: „С највећим жаљењем истичемо да нам материјал стиже ужасно споро. Добили смо још 15 септембра билтен број 4 и ништа више! Мојли бисте нам ви послати две-три речи: пало В..., пало Ужице, јер је то за наш рад од огромног значаја, јер такве вести дознајемо обично после недељу дана од самих сељака. Молимо ово узмите у разматрање“.²¹⁾ Ево још неколико примера који говоре о неопходности континуираног пропагандног рада, о потреби за листом, тј. својом штампом и уопште неким, да тако кажемо, материјализованим, писменим тумачењем ставова. Покрајински комитет КПЈ за Србију у свом извештају каже: „Пошаљите нам нешто материјала. Оно што су нам наговестили да долази из осл. Србије — „Борба“ и „Билтен“ бр. 9—10 — није стигло. Негде на путу се је задржало и ко зна када ћемо добити. Зато нам ви пошаљите, то нам је неопходно да имамо. Много би нам користило. Стално нам људи траже и чуде се како то да ми немамо...“²²⁾ Нешто слично се налази и у одговору Главног штаба НОП и ПО за Црну Гору и Боку од 13. VII. 1942 упућеном штабу Прве пролетерске ударне бригаде, који је тражио редовније снабдевање пропагандним материјалом: „Шаљемо вам 6 примерака „Вијести“, два примерка смо вам раније послали. „Вијести“ ћемо вам редовно слати сваки други дан, али и наше јединице добијају на батаљон по два комада...“²³⁾

Постоји још низ докумената из нашег НОР-а сличне садржине. Сви они само потврђују стару истину да је човек увек жељан нових сазнања, да воли да буде информисан, јер се тако и лично оријентише. А с друге стране, руководство је дужно да прати потребе маса, да их правовремено о свему обавештава. Ништа опасније није по морал од осећања усамљености и лутања које долази услед необавештености. Зато је била сасвим исправна и далековидна политика Врховног штаба НОВ, односно ЦК КПЈ, да се пропаганда активност сматра борбеном активношћу и да се од највиших до најнижих инстанција специјално задужени људи старају о непрекидности пропаганде, о сталном њеном пулсирању. Ништа тако убедљиво не везује људство као чврста међусобна кохезија, осећање да је човек део јединствене целине. Пропаганда код које је начело континуитета спроведено у пракси, битан је фактор да се такво осећање стално одржава. Таквим радом се потврђује неуништивост покрета и борбе, јер се увек „даје глас од себе“, што је и са психолошког становишта прворазредан елемент за моралну чврстину и појединца и колектива, за стално потстицање борбеног духа.

Обраћање разним групама: *диференцирање пропагандних акција према аудиторiju*. „Да би се схватиле особине, својствене психо-

21) Зборник, том I, стр. 181.

22) Зборник, том I, стр. 308.

23) Зборник, том I, стр. 417.

лошке црте сваког слоја, професије и слично, треба се учити нарочито стрпљивом и опрезном прилажењу масама²⁴⁾. Нигде тако као у најтежим ситуацијама, а ратне су такве, не долази до изражаја оправданост овог Лењиновог захтева који је он доследно примењивао у организовању победе прве социјалистичке револуције на свету.

Постојање разних нација и групација у истој држави, најразноврснија социјална раслојеност, неједнак ступањ културе и друга специфична обележја (религија и сл.), различите унутрашње противречности, све то захтева посебан третман и у домену пропаганде.

Управо су ти фактори утицали на одређивање линије у политичкој пропаганди КПЈ у НОР-у. При сваком пропагандном поступку требало је водити рачуна како о бројним нацијама и националним мањинама тако и о појединим групама становништва, поготову оним које још нису биле активан чинилац у борби. У неколико махова се пренебрегавало ово начело, па је тада долазило до немилых последица. Узмимо, на пример, летак ПК КПЈ за Србију (јул 1941) у којем стоји: „Издајица је онај ко ма чиме — радом, материјалом, храном, новцем, порезом, куповањем „Новог времена“, слушањем лажни преко радија итд. — помаже окупаторе и његове најамнике“²⁵⁾. Обратити се овако читавом становништву било је нереално из два разлога: прво, није све становништво било припремљено на овакву меру, а друго, чак су се сами робно-новчани односи у тим приликама опирали таквим захтевима — град је куповао од села и обратно. Поводом оваквих и сличних застрањивања друг Тито пише у „Билтену“ Врховног штаба НОПОЈ, (двоброј од 1 октобра 1941 год.): „На савјетовању“²⁶⁾ су изишли на видјело многи недостаци и погрешке. Има секташких појава према савезницима у борби, или према засада неутралним групама четника које још нису вољне да ступе у борбу, али нам нису ни непријатељске. Сукоб са свим тим групама мора се избјегавати.“

У припреми револуције, за време устанка и касније током Ослободилачког рата руководство НОП-а непрекидно се обраћало Србима, Хрватима, Словенцима, Црногорцима, Македонцима... радницима, сељацима, студентима. Касније се морало радити на придобијању заведених људи из разних квислиншких формација, у првом реду домобрана. Супротстављало се непријатељевој разбијачкој пропаганди која је настојала да распирује мржњу међу народима Југославије и да отуђује поједине националне мањине. Колико се у НОБ водило рачуна о потреби посебног третмана појединих група говоре многи документи. У једној поруци Приморско-горанског подручја, упућеној 12 јула 1943 „Хрватском народу Језерана, Стајнице и околне“²⁷⁾ позивају се заведени сељаци да се врате својим кућама:

24) Ленин о пропаганде и агитацији, Москва 1956, стр. 14

25) Зборник, том I, стр. 30.

26) Реч је о одржаном саветовању претставника штабова и команданата народноослободилачких партизанских одреда Југославије у Столицама — прим. М. Ст.

27) Оригинал у архиви Војноисториског института ЈНА.

„Вратите се слободно, јер знамо да ви нисте криви за бјекство, него они који су одувijek сијали забуну и мржњу и раздор међу народом и од тога живјели“. Сличан је и проглас „Србима Змијања и из села Мркоњић среза“; њима се говори да не служе четницима јер тако помажу највећем крвнику српског народа, Павелићу.

Применом одговарајућих метода спровођење овог начела давало је значајне резултате. Махом се није залетало на тренутно постизање крајњег циља — приступање Народноослободилачком покрету, него су групе становништва, које су се налазиле по страни, оријентисане на опрезно размишљање, на резервисан став према колаборационистичким елементима, да би се из дана у дан преобраћале у активне подржаваоце и борце Револуције. А да би се применио најадекватнији метод у приступању разним слојевима и групама, инсистирало се на брижљивој, студиозној анализи њихових карактеристика и тенденција развоја. О томе најчешће говори и прва тачка једног редовног извештаја, — тзв. обрасца бр. 11 — који су нижи штабови достављали Главном штабу Хрватске, која захтева и слање података о разним слојевима становништва са дотичне територије.

И у односу према непријатељу примена овог начела давала је врло велике резултате. Конгломерат фашистичког савезништва пружао је повољну прилику за употребу различитих метода утицања на поједине групације: Немце није било тешко навести на гневно расположење према Италијанима, усташе према четницима итд. А највреднија резултанта таквог рада била је и стварање националних партизанских формација у оквиру НОВЈ од заробљених или пребеглих Италијана, Бугара,²⁸⁾ Мађара и др. Посебно поглавље претставља наша пропагандна активност међу домобранима. Почетком 1942 године друг Тито даје задатак Главном штабу народноослободилачких партизанских одреда за Хрватску.

„Развите јаку пропаганду у домобранској војсци и продубите везе с домобранима. Њиховим преласком на нашу страну убрзао би се политички рад у масама. Ширите летке за домобранску војску. Један такав шаљемо вам да га умножите и растурите.“²⁹⁾

Овде је дошло до изражаја обиље облика путем којих је спровођено начело пропагандних акција према појединим групама. Методолошки поступци и читава политика у овом питању, у примени овог начела, заслужују посебну обраду.

Добра организација и стално припремање за пропагандни рад. Већ смо истакли на који је начин КПЈ припремала своје кадрове за пропагандну и агитациску делатност, какав је значај томе придавала: организоване су политичке школе, курсеви, семинари, иступања го-

²⁸⁾ „Интензиван рад међу бугарским окупаторским војницима, који се умногоме разликују од других војника, као што су Њемци, Италијани итд., омогућиће вам да дођете до наоружања, па и до људства из тих окупаторских јединица...“ Тито: „Стварање и развој Југословенске армије“, издање Главне политичке управе ЈА 1949, стр. 172.

²⁹⁾ Исто, стр. 140

ворника на зборовима, митинзима и конференцијама. Настојало се да сваки члан Партије и СКОЈ-а дискутује на састанцима. То се касније у време рата пренело на све борце.

У свим јединицама НОВ и партизанским одредима постојали су и специјално задужени кадрови за пропагандни рад. Тако су они — поред већ изнетог начела масовности: да сви борци и активисти буду агитатори — били покретачи систематског, организованог припремања пропагандиста и на научним основама засноване пропагандне активности.

Већ на почетку Ослободилачког рата, док се нису имала посебна ратна искуства, траже се начини и форме за темељитији пропагандни рад. Инсистира се на сталном проширивању знања, на солидном студирању проблема, на свестраној процени свих елемената који утичу на пропагандну активност. Велик значај се придаје анализаторском раду и темељитом сагледавању узрочности догађаја и разних противуречности; ово потврђује и писмо штаба Првог босанског корпуса од 21 јуна 1943 године³⁰), упућено свим политичким комесарима дивизија, бригада и одреда и политичким радницима на терену, у којем стоји: „Наш је задатак да знамо за све невоље које раздиру четничке редове, те да многобројне супротности у четничким редовима продубљујемо и да их користимо на сваком кораку и у свакој борби“. Исто тако, систематски се проверава учинак појединих пропагандних акција и метода, а и примена разних агитациско-пропагандних средстава бива претходно подвргнута брижљивом одмеравању да би се видело које је средство у датом тренутку најпогодније.

Чак су постојали и прецизнији показатељи вредности и ефикасности пропагандног рада, као и помоћни методи да се дође до потребних података за успешније предузимање мера у тој области. Поздано се може тврдити да је тада тешко која зараћена страна имала тако ефикасан пропагандни рад. Илустрације ради, узмимо један од многих докумената који говоре и о систематичности у том раду, на пример, поменути образац бр. 11, достављан Главном штабу Хрватске од нижих команди. У образцу постоје рубрике: „1) Политичко стање. Какво је расположење становништва на селу, у градовима, код радника, те код разних слојева на територији команде; 2) Гдје су, како, од кога држани зборови, конференције, какав је дневни ред и успјех? 3) Шта од наше штампе долази у руке народа, у коликој количини и како народ прима ту штампу? Колико и како народ сазнаје радио вести „Слободне Југославије“; 4) Каква је делатност НОО-а и НО фонда? 5) Каква је делатност омладинског савеза, АФЖ и других организација? 6) Примећује ли се и у чему активност окупатора, усташа и четника у нашој позадини; њихове акције, организација пропаганде и однос народа према томе; 7) Активност команди; 8) Економска ситуација“.

Како се гледало на организацију пропаганде у НОР најбоље може показати и писмо Врховног штаба од 1 октобра 1942, упућено

30) У архиви Војноисториског института ЈНА.

свим партизанским бригадама и одредима, као и свим штабовима и партизанским комитетима. У том писму, које је за „Привремени управни отсек при Врховном штабу НОП и ДВЈ“ потписао чича Јанко (Моша Пијаде) каже се, између осталог:

„... С обзиром на могућности, које се отварају нашој пропаганди у свјетској и међународној јавности, а и ради неопходног побољшања агитациског и пропагандистичког рада у ослобођеним и неослобођеним областима Југославије, као и ради што успешнијег разбијања непријатељске пропаганде у земљи и у свијету, рачунајући ту и непријатељску пропаганду југословенске избјегличке владе — намећу се извесне мере и радови чије вам се хитно, неодложно и солидно извршење овим наређује“. (Следе упутства за скупљање и слање Врховном штабу свих докумената и писаних ствари својих и непријатељских. За летке се, например, траже подаци где су бачени, када и каквим средствима, дају образложења мера које треба подузети за прикупљање оптужног материјала против окупатора и његових слугу.

Не треба поново подвлачити да оваква свеобухватна организација, која се бавила политичком пропагандом, није претстављала посебан, професионалан пропагандни апарат. Речено је већ раније да је у основама делатности КП био заступљен принцип свеобухватне масовности тј, оријентације да сваки активист револуционарног покрета буде агитатор, па и пропагандист.

Још је једна предност овако постављене — у организациском погледу — наше пропаганде у НОР-у. Она се састојала у томе што се увек долазило до освежавања, до нових форми рада, и тиме се готово спонтано уклањала опасност од шаблонизирања агитациско-пропагандне праксе, што је, како је још Лењин истицао, њен смртни непријатељ.

Но, није све речено о основама пропагандне активности у НОР-у ако се само говори о њеним начелима. Чак би круто сврставање обележја наше револуционарне пропаганде у низ начела било и непотпуно и неправилно.

Ипак су одређена начела — а која су у овом чланку само додирнута — била основни колотрази којима се кретала читава пропагандна политика, а познавањем и применом тих начела лакше се деловало и на војничком и на политичком пољу. Опште је познато који су све чиниоци одређивали та начела, утицали да се она прихвате и нова установе. То се у првом реду односи на околности под којима је вођен наш Народноослободилачки рат и на стваралачко марксистичко-лењинистичко прилажење проблемима које је он наметао. Зато су се и та начела показала не само као стално важећи коефицијенти постављени у науци већ и као живи показатељи о сналажењу које је захтевала стварност Револуције. Отуда и нисмо могли прихватити начела туђа политици наше КП, као што су: „Циљ оправдава средства“, „Подели па владај“, начело агресивности пропаганде, затим „упорног понављања“ (нечега без обзира да ли је истинито) и сл.